

Erasmus von Rotterdam
Moriae encomium
Das Lob der Torheit
Lateinisch / Deutsch

Reclam

Erasmus von Rotterdam

Moriae encomium

Lob der Torheit

Lateinisch/Deutsch

Reclam

2021 Philipp Reclam jun. Verlag GmbH,
Siemensstraße 32, 71254 Ditzingen
Covergestaltung: Cornelia Feyll, Friedrich Forssman
Gesamtherstellung: Philipp Reclam jun. Verlag GmbH,
Siemensstraße 32, 71254 Ditzingen
Made in Germany 2021
RECLAM ist eine eingetragene Marke der Philipp
Reclam jun. GmbH & Co. KG, Stuttgart
ISBN 978-3-15-961934-7
ISBN der Buchausgabe 978-3-15-014198-4
www.reclam.de

Inhalt

Erasmvs Roterodamvs Thomae Moro Svo S. D.

**Mopiae enkomion, id est, stvlticiae lavs, Erasmi
Roterodami declamatio**

Moriae encomium / Lob der Torheit

**Erasmus von Rotterdam an seinen Freund
Thomas Morus**

**Das Lob der Torheit, eine Lehrrede des Erasmus
von Rotterdam**

Anhang

Zu dieser Ausgabe

Literaturhinweise

Nachwort

[6] Erasmvs Roterodamvs

Thomae Moro Svo S. D.

Superioribus diebus cum me ex Italia in Angliam
reciperem, ne totum hoc tempus quo equo fuit insidendum
ἀπούσοις et illiteratis fabulis tereretur, malui mecum
aliquoties vel de communibus studiis nostris aliquid
agitare, vel amicorum, quos hic ut doctissimos, ita et
suavissimos reliqueram, recordatione frui. Inter hos tu mi
More vel in primis occurrebas: cuius equidem absentis
absens memoria non aliter frui solebam, quam praesentis
praesens consuetudine consueveram, qua dispeream, si
quid unquam in vita contigit mellitius. Ergo quoniam
omnino aliquid agendum duxi, et id tempus ad seriam
commentationem parum videbatur accomodatum, visum est
Moriae encomion ludere. Quae Pallas istuc tibi misit in
mentem? inquires. Primum admonuit me Mori cognomen
tibi gentile, quod tam ad Moriae vocabulum accedit, quam
es ipse a re alienus. Es autem vel omnium suffragiis
alienissimus. Deinde suspicabar hunc ingenii nostri lusum
tibi praecipue probatum iri, propterea quod soleas huius
generis iocis, hoc est, nec indoctis, ni fallor, nec
usquequaque insulsis, impendio delectari, et omnino in
communi mortalium vita Democritum quendam agere.
Quanquam tu quidem, ut pro singulari quadam ingenii tui

perspicacitate, longe lateque a vulgo dissentire soles, ita pro incredibili morum [8] suavitate facilitateque cum omnibus omnium horarum hominem agere, et potes et gaudes. Hanc igitur declamatiunculam non solum lubens accipies, ceu μνημόσυνον tui sodalis, verum etiam tuendam suscipies, utpote tibi dicatam, iamque tuam non meam.

Etenim non deerunt fortasse vitilitigatores, qui calumnientur, partim leviores esse nugas, quam ut theologum deceant, partim mordaciores, quam ut Christianae convenient modestiae, nosque clamitabunt veterem comoediam aut Lucianum quempiam referre, atque omnia mordicus arripere. Verum quos argumenti levitas, et ludicrum offendit, cogitent velim, non meum hoc exemplum esse, sed idem iam olim a magnis autoribus factitatum. Cum ante tot secula Βατραχομυομαχίαν luserit Homerus, Maro culicem et moretum, nucem Ovidius. Cum Busiridem laudarit Polycrates et huius castigatores Isocrates, iniusticiam Glaucos, Thersiten et quartanam febrim Favorinus, calviciem Synesius, muscam et parasiticam Lucianus. Cum Seneca Claudii luserit ἀποθέωσιν, Plutarchus Grylli cum Ulysse dialogum, Lucianus et Apuleius asinum, et nescio quis Grunnii Corocottae porcelli testamentum, cuius et [403] divus meminit Hieronymus.

Proinde si videbitur, fingant isti me latrunculis interim animi causa lusisse, aut si malint, equitasse in arundine [10] longa. Nam quae tandem est iniquitas, cum omni vitae

instituto suos lusus concedamus, studiis nullum omnino lusum permittere, maxime si nugae seria ducant, atque ita tractentur ludicra, ut ex his aliquanto plus frugis referat lector non omnino naris obesae, quam ex quorundam tetricis ac splendidis argumentis? veluti cum alius diu consarcinata oratione rhetorice aut philosophiam laudat, alius principis alicuius laudes describit, alius ad bellum adversus Turcas movendum adhortatur. Alius futura praedicit, alius novas de lana caprina comminiscitur quaestiunculas. Ut enim nihil nugacius, quam seria nugatorie tractare, ita nihil festivius quam ita tractare nugae, ut nihil minus quam nugatus fuisse videaris. De me quidem aliorum erit iudicium: tametsi, nisi plane me fallit φιλαυτία, stulticiam laudavimus, sed non omnino stulte.

Iam vero ut de mordacitatis cavillatione respondeam, semper haec ingeniis libertas permissa fuit, ut in communem hominum vitam salibus luderent impune, modo ne licentia exiret in rabiem. Quo magis admiror his temporibus aurium delicias, quae nihil iam fere nisi solemnes titulos ferre possunt. Porro nonnullos adeo praepostere religiosos videas, ut vel gravissima in Christum convicia ferant citius, quam pontificem aut principem levissimo ioco aspergi, praesertim si quid πρὸς τὰ ἄλφιστα attinet. At enim [12] qui vitas hominum ita taxat, ut neminem omnino perstringat nominatim, quaeso utrum is mordere videtur, an docere potius, ac monere? Alioqui quot

obsecro nominibus ipse me taxo? Praeterea qui nullum hominum genus praetermittit, is nulli homini, vitiis omnibus iratus videtur. Ergo si quis extiterit, qui sese laesum clamabit, is aut conscientiam prodet suam, aut certe metum. Lusit hoc in genere multo liberius ac mordacius divus Hieronymus, ne nominibus quidem aliquoties parcens. Nos praeterquam quod a nominibus in totum abstinemus, ita praeterea stilum temperavimus, ut cordatus lector facile sit intellecturus nos voluptatem magis quam morsum quaesisse. Neque enim ad Iuvenalis exemplum, occultam illam scelerum sentinam usquam movimus, et ridenda magis, quam foeda recensere studuimus. Tum si quis est, quem nec ista placare possunt, is saltem illud meminerit, pulchrum esse a stulticia vituperari, quam cum loquentem fecerimus, decoro personae serviendum fuit. Sed quid ego haec tibi patrono tam singulari, ut causas etiam non optimas, optime tamen tueri possis? Vale disertissime More, et Moriam tuam gnaviter defende. Ex Rure. Quinto Idus Iunias. AN. M. D. VIII.

[14] Mopiae enkomion, id est, stulticiae laus, Erasmi Roterodami declamatio

STULTICIA LOQVITVR:

[405] Utcunque de me vulgo mortales loquuntur, neque enim sum nescia, quam male audiat stulticia etiam apud stultissimos, tamen hanc esse, hanc, inquam, esse unam quae meo numine deos atque homines exhilaro, vel illud abunde magnum est argumentum quod, simulatque in hunc coetum frequentissimum dictura prodii, sic repente omnium vultus nova quadam atque insolita hilaritate enituerunt, sic subito frontem exporrexistis, sic laeto quodam et amabili applausistis risu, ut mihi profecto quotquot undique praesentes intueor, pariter deorum Homericorum nectare non sine nepenthe temulenti esse videamini, cum antehac tristes ac solliciti sederitis, perinde quasi nuper e Trophonii specu reversi. Caeterum quemadmodum fieri consuevit, ut cum primum sol formosum illud et aureum os terris ostenderit aut ubi post asperam hyemem novum ver blandis aspirarit Favoniis, protinus nova rebus omnibus facies, novus color ac plane iuventa, quaedam [406] redeat, ita vobis me conspecta mox alius accessit vultus. Itaque quod magni alioqui Rhetores

vix longa diuque meditata oratione possunt efficere, nempe ut molestas animi curas discutiant, id ego solo statim aspectu praestiti.

Quamobrem autem hoc insolito cultu prodierim hodie, iam audietis, si modo non gravabimini dicenti praeberere aures, non eas sane quas sacris concionatoribus, sed quas fori circulatoribus, scurris ac morionibus consuevistis arrigere, [16] quasque olim Midas ille noster exhibuit Pani. Lubitum est enim paulisper apud vos Sophistam agere, non quidem huius generis, quod hodie nugas quasdam anxias inculcat pueris ac plusquam muliebrem rixandi pertinaciam tradit, sed veteres illos imitabor qui, quo infamem Sophorum appellationem vitarent, sophistae vocari maluerunt. Horum studium erat deorum ac fortium virorum laudes encomiis celebrare. Encomium igitur audietis non Herculis neque Solonis, sed meum ipsius, hoc est, Stulticiae.

Iam vero non huius facio sapientes istos qui stultissimum et insolentissimum esse praedicant, si quis ipse laudibus se ferat. Sit sane quam volent stultum, modo decorum esse fateantur. Quid enim magis quadrat quam ut ipsa Moria suarum laudum sit buccinatrix, et αὐτὴ ἑαυτὴν ἀνέλῃ? Quis enim me melius exprimat quam ipsa me? Nisi si cui forte notior sim quam egomet sum mihi. Quanquam ego hoc alioqui non paulo etiam modestius arbitror quam id quod optimatum ac sapientum vulgus factitat, qui perverso

quodam pudore vel [407] Rhetorem quenpiam palponem vel poetam vaniloquum subornare solent eumque mercede conductum, a quo suas laudes audiant, hoc est, mera mendacia; et tamen verecundus interim ille pavonis in morem pennas tollit, cristas erigit, cum impudens assentator nihili hominem diis aequiparat, cum absolutum omnium virtutum exemplar proponit, a quo sciat ille se plus quam δὲς διὰ πασῶν abesse, cum corniculam alienis convestit plumis, cum τὸν αἰθίοπα λευκαίνει, denique cum ἐκ μυίας τὸν ἐλέφαντα ποιεῖ. Postremo sequor tritum illud vulgi [18] proverbium, quo dicitur is recte laudare sese, cui nemo alius contigit laudator.

Quanquam hic interim demiror mortalium ingratitudinem dicam, an segniciem, quorum cum omnes me studiose colant, meamque libenter sentiant beneficentiam, nemo tamen tot iam seculis extitit, qui grata oratione Stulticiae laudes celebrarit, cum non defuerint, qui Busirides, Phalarides, febres quartanas, muscas, calvicia, atque id genus pestes accuratis magnaue et olei et somni iactura elucubratis laudibus vexerint. A me extemporariam quidem illam et illaboratam, sed tanto veriore audietis orationem. Id quod nolim existimetis ad ingenii ostentationem esse confictum, quemadmodum vulgus [408] oratorum facit. Nam ii, sicuti nostis, cum orationem totis triginta annis elaboratam, nonnunquam et alienam proferunt, tamen triduo sibi quasi per lusum

scriptam aut etiam dictatam esse deierant. Mihi porro semper gratissimum fuit, ὅτι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶτταν ἔλθῃ dicere.

At ne quis iam a nobis expectet ut iuxta vulgarium istorum Rhetorum consuetudinem meipsam finitione explicem, porro ut dividam, multo minus. Nam utrumque ominis est inauspicati, vel fine circumscribere eam cuius numen tam late pateat vel secare in cuius cultum omne rerum genus ita consentiat. Tametsi quorsum tandem attinet mei velut umbram atque imaginem finitione repraesentare, cum ipsam me coram praesentes praesentem oculis intueamini? Sum etenim, uti videtis, vera illa largitrix ἑάων quam Latini Stulticiam, Graeci μωρίαν appellant.

[20] Quanquam quid vel hoc opus erat dicere, quasi non ipso ex vultu fronteque, quod aiunt, satis quae sim prae me feram, aut quasi si quis me Minervam aut Sophiam esse contendat, non statim solo possit obtutu coargui, etiam si nulla accedat oratio, minime mendax animi speculum. Nullus apud me fucis locus, nec aliud fronte simulo, aliud in pectore premo. Sumque mei undique simillima, [407] adeo ut nec ii me dissimulare possint, qui maxime Sapientiae personam ac titulum sibi vendicant, καὶ ἐν τῇ προφύρῃ [408] πίθηκοι, καὶ ἐν τῇ λεοντῇ ὄνοι obambulant. Quamvis autem sedulo fingant, tamen alicunde prominentes auriculae Midam produnt. Ingratum me Hercle et hoc

hominum [409] genus, qui cum maxime sint nostrae factionis, tamen apud vulgum cognominis nostri sic pudet, ut id passim aliis magni probri vice obiiciant. Proinde istos, cum sint μωρότατοι re, caeterum sophi ac Thales videri velint, nonne iure optimo μωροσόφους illos appellabimus?

Visum est enim hac quoque parte nostri temporis rhetores imitari, qui plane deos esse sese credunt, si hirudinum ritu bilingues appareant, ac praeclarum facinus esse ducunt latinis orationibus subinde graeculas aliquot voculas velut emblemata intertexere, etiam si nunc non erat his locus. Porro si desunt exotica, e putribus chartis quatuor aut quinque prisca verba eruunt, quibus tenebras offundant lectori, videlicet ut qui intelligunt, magis ac magis sibi placeant, qui non intelligunt, hoc ipso magis admirentur, quo minus intelligunt. Quandoquidem est sane et hoc [22] nostratium voluptatum genus non inelegans, quammaxime peregrina maxime suspicere. Quod si qui paulo sunt ambitiosiores, arrideant tamen et applaudant, atque asini exemplo τὰ ὧτα κινῶσι, quo caeteris probe intelligere videantur. Καὶ ταῦτα δὴ μὲν ταῦτα.

Nunc ad institutum recurro. Nomen igitur habetis viri. Quid addam epitheti? Quid nisi stultissimi? Nam quo alio honestiore cognomine Mystas suos compellet dea Stulticia? Sed quoniam non perinde multis notum est, quo genere prognata sim, id iam Musis bene iuvantibus exponere conabor. Mihi vero neque Chaos neque Orcus neque

Saturnus neque Iapetus aut alius id genus obsoletorum ac putrium deorum quispiam pater fuit. Sed πλοῦτος, ipse unus, vel invitis Hesiodo et Homero atque ipso adeo Iove, πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε. Cuius unius nutu, ut olim, ita nunc quoque sacra prophanaque omnia sursum ac deorsum miscentur. Cuius arbitrio bella, paces, imperia, consilia, iudicia, comitia, connubia, pacta, foedera, leges, artes, ludicra, seria, iam spiritus me deficit: breviter, publica privataque omnia mortalium negotia administrantur. Citra cuius opem totus ille poeticorum numinum populus, dicam audacius, ipsi quoque dii selecti, aut omnino non essent aut certe οἰκόσιτοι sane quam frigide victitarent. Quem quisquis iratum habuerit, huic ne Pallas quidem satis auxilii tulerit; contra, quisquis propicius, is [410] vel summo Iovi cum suo fulmine mandare laqueum possit. Τούτου πατρὸς [24] εὐχομαι εἶναι. Atque hic quidem me progenuit non e cerebro suo, quemadmodum tetricam illam ac torvam Palladem Iupiter, verum ex Neotete nymphea multo omnium venustissima pariter ac festivissima. Neque rursum id tristi illi alligatus coniugio, quomodo faber ille claudus natus est, verum, quod non paulo suavius, ἐν φιλότῃ μιχθεὶς, quemadmodum noster ait Homerus. Genuit autem, ne quid erretis, non Aristophanicus ille Plutus, iam capularis, iam oculis captus, sed quondam integer adhuc calidusque iuventa, neque iuventa solum, verum multo magis nectare,

quod tum forte in deorum convivio largius ac meracius hauserat.

Quod si locum quoque natalem requiritis, quandoquidem id hodie vel in primis ad nobilitatem interesse putant, quo loco primos edideris vagitus: ego nec in erratica Delo nec in undoso mari nec ἐν σπέσσι γλαφυροῖσι sum edita, sed in ipsis insulis fortunatis, ubi ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα omnia proveniunt. In quibus neque labor neque senium neque morbus est ullus, nec usquam in agris asphodelus, malva, squilla, lupinumve, aut faba, aut aliud hoc genus nugarum conspicitur. Sed passim oculis simulque naribus adblandiuntur moly, panace, nepenthes, amaracus, ambrosia, lotus, rosa, viola, Hyacinthus, Adonidis hortuli. Atque in his quidem nata deliciis nequaquam a fletu sum auspicata vitam, sed protinus blande arrisi matri.

Iam vero non invideo τῷ ὑπάτῳ Κρονίῳ capram altricem, cum me duae lepidissimae nymphae suis aluerint mammis, Methe Baccho progenita et Apaedia Panos filia. Quas hic quoque in caeterarum comitum ac pedisequarum [26] mearum consortio videtis. Quarum me Hercle nomina si voletis cognoscere, ex me quidem non nisi [411] Graece audietis. Haec nimirum quam sublati superciliis conspicamini, Φιλαυτία est. Huic, quam velut arridentibus oculis ac plaudentem manibus videtis, Κολακία nomen. Haec semisomnis ac dormitanti similis Λήθη vocatur, haec cubito utroque innitens consertisque manibus Μισοπονία

dicitur. Haec roseo revincta sermo et undique delibuta
unguentis Ἥδονή, haec lubricis et huc atque illuc
errantibus luminibus Ἄνοια dicitur. Haec nitida cute
probeque saginato corpore Τρυφή nomen habet. Videtis et
deos duos puellis admixtos, quorum alterum Κῶμον vocant,
alterum Νήγρετον Ὕπνον. Huius, inquam, famulitii
fidelibus auxiliis genus omne rerum meae subiicio ditioni,
ipsis etiam imperans imperatoribus.

Genus, educationem et comites audistis. Nunc, ne cui
sine causa videar mihi deae nomen usurpare, quantis
commoditatibus deos simul et homines adficiam quamque
late meum pateat numen, arrectis auribus accipite. Etenim
si non inscite scripsit quidam, hoc demum esse deum,
iuvare mortales, et si merito in deorum senatum asciti sunt,
qui vinum aut frumentum aut unam aliquam huiusmodi
commoditatem mortalibus ostenderunt, cur non ego iure
deorum omnium ἄλφα dicar habearque, quae una omnibus
largior omnia?

Principio quid esse potest vita ipsa vel dulcius vel
preciosius? At huius exordium cui tandem acceptum ferri
convenit, nisi mihi? Neque enim aut ὀβριμοπάτρης hasta
Palladis aut νεφεληγερέτου Iovis aegis hominum genus vel
progignit [28] vel propagat; verum ipse deum pater atque
hominum rex, qui totum nutu tremefactat Olympum, fulmen
illud trisulcum ponat oportet et vultum illum Titanicum,
quo, cum lubet, deos omneis territat, planeque histrionum

more aliena sumenda misero persona, siquando velit id facere, quod nunquam non facit, hoc est παιδοποιεῖν. Iam vero Stoici se diis [412] proximos autumant. At date mihi terque quaterque aut, si libet, sexcenties Stoicum: tamen huic quoque, si non barba, insigne sapientiae, etiam si cum hircis commune, certe supercilium erit ponendum, explicanda frons, abiicienda dogmata illa adamantina, ineptiendum ac delirandum aliquantisper. In summa, me, me inquam, sapiens ille accersat oportet, si modo pater esse velit.

Et cur non apertius meo more vobiscum fabuler? Quaeso, num caput, num facies, num pectus, num manus, num auris, quae partes honestae putantur, progenerant deos aut homines? Non, opinor, imo ea pars adeo stulta adeoque ridicula, ut nec nominari citra risum possit, humani generis est propagatrix. Is demum est sacer ille fons, unde vitam hauriunt omnia verius quam ille Pythagoricus quaternio. Age vero, qui vir, obsecro, matrimonii capistro velit praebere os, si quemadmodum isti sapientes facere consueverunt, prius eius vitae incommoda secum perpenderit, aut quae tandem mulier virum admissura sit, si partus periculosos labores, si educationis molestiam vel norit vel [30] cogitarit? Porro si coniugiis debetis vitam, coniugium autem debetis Ἀνοίξ pedisequae, mihi nimirum quid debeatis, intelligitis. Tum quae semel haec experta denuo repetere velit, nisi Ἀλήθης praesens

numen adfuerit? Neque vero id Venus ipsa, vel reclamante Lucretio, unquam inficias iverit, sine nostri numinis accessione suam vim mancam atque irritam esse. Itaque ex nostro illo temulento ridiculoque lusu proveniunt et superciliosi philosophi, in quorum locum nunc succedere, quos vulgus monachos appellat, et purpurei reges et pii sacerdotes et ter sanctissimi pontifices. Postremo totus etiam ille deorum poeticorum coetus, adeo frequens ut turbam vix iam ipse capiat Olympus, tametsi spaciosissimus.

At sane parum sit mihi vitae seminarium ac fontem deberi, nisi quicquid in omni vita commodi est, id quoque totum ostendero mei muneris esse. Quid autem vita haec, num omnino vita videtur appellanda, si voluptatem detraxeris? Applausistis. Equidem sciebam neminem vestrum ita sapere, vel desipere magis, imo sapere potius, ut in hac esset sententia. Quanquam ne Stoici quidem isti voluptatem aspernantur, tametsi sedulo dissimulant milleque conviciis eam apud vulgus dilacerant, [413] nimirum ut deterritis aliis ipsi prolixius fruantur. Sed dicant mihi per Iovem, quae tandem vitae pars est non tristis, non infestiva, non invenusta, non insipida, non molesta, nisi voluptatem, id est stulticiae condimentum, adiunxeris? Cuius rei cum satis idoneus testis esse possit ille nunquam satis laudatus Sophocles, cuius extat pulcherrimum illud de nobis [32] elogium ἐν τῷ φρονεῖν γὰρ

μηδὲν ἥδιστος βίος, tamen, age, rem omnem singulatim aperiamus.

Principio quis nescit primam hominis aetatem multo laetissimam multoque omnibus gratissimam esse? Quid est enim illud in infantibus quod sic exosculamur, sic amplectimur, sic fovemus, ut hostis etiam huic aetati ferat opem, nisi stulticiae lenocinium, quod data opera prudens natura recens natis adiunxit, ut aliquo voluptatis velut autoramento et educantium labores delinire queant et tuentium favores eblandiantur? Deinde quae succedit huic adolescentia, quam est apud omnes gratiosa, quam illi candide favent omnes, quam studiose provehunt, quam officiose porrigunt auxiliares manus! At unde quaeso ista iuventae gratia? Unde nisi ex me? Cuius beneficio quam minimum sapit atque ob id quam minime ringitur. Mentior, nisi mox, ubi grandiores facti per rerum usum ac disciplinas virile quiddam sapere coeperint, continuo deflorescit formae nitor, languescit alacritas, frigescit lepos, labascit vigor. Quoque longius a me subducitur, hoc minus minusque vivit, donec succedat τὸ χαλεπὸν γῆρας, id est, molesta senectus, non iam aliis modo, verum etiam sibimet invisita. Quae quidem prorsum nulli mortalium foret tolerabilis, nisi rursum tantorum miserta laborum dextra adessem et, quemadmodum dii poetarum solent pereuntibus aliqua metamorphosi succurrere, itidem ego quoque iam capulo proximos denuo, quoad licet, ad

pueritiam revocarem; [34] unde non abs re vulgus eos παλίμψιδας appellare consuevit. Porro si quis transformandi rationem requirat, ne id quidem celarim. Ad Lethes nostrae fontem – nam in insulis fortunatis oritur, siquidem apud inferos tenuis modo rivulus labitur – eos produco, ut simul atque illic longa potarint oblivia, paulatim dilutis animi curis repubescant.

At isti iam delirant, inquiunt, iam desipiunt. [414] Esto sane, sed istuc ipsum est repuerascere. An vero aliud est puerum esse quam delirare, quam desipere? An non hoc vel maxime in ea delectat aetate, quod nihil sapit? Quis enim non ceu portentum oderit atque excretur puerum virili sapientia? Astipulatur et vulgo iactatum proverbium, *Odi puerulum praecoci sapientia*. Quis autem sustineret habere commercium aut consuetudinem cum eo sene, qui ad tantam rerum experientiam parem animi vigorem iudiciiue acrimoniam adiunxisset?

Itaque delirat senex meo munere. Sed tamen delirus iste meus interim miseris illis curis vacat, quibus sapiens ille distortetur. Interim non illepidus est compotor. Non sentit vitae taedium, quod robustior aetas vix tolerat. Nonnunquam cum sene Plautino ad tres illas literas revertitur, infelicissimus si sapiat. At interim meo beneficio felix, interim amicis gratus, ne congerro quidem infestivus. Quandoquidem et apud Homerum e Nestoris ore fluit oratio melle dulcior, cum Achillis sit amarulenta, et apud eundem

senes in [36] moenibus considentes τὴν λειριόεσσαν vocem edunt. Quo quidem calculo ipsam etiam superant pueritiam, suavem quidem illam, sed infantem, ac praecipuo vitae oblectamento, puta garrulitate, carentem. Addite huc quod pueris quoque gaudeant impensius senes, ac pueri vicissim senibus delectantur, ὥς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει θεὸς ὥς τὸν ὁμοῖον. Quid enim inter illos non convenit nisi quod hic rugosior et plures numerat natales? Alioqui capillorum albor, os edentulum, corporis modus minor, lactis appetentia, balbuties, garrulitas, ineptia, oblivio, incogitantia, breviter omnia caetera congruunt. Quoque magis accedunt ad senectam, hoc propius ad pueritiae similitudinem redeunt, donec puerorum ritu citra vitae taedium, citra mortis sensum emigrant e vita.

Eat nunc qui volet, et hoc meum beneficium cum reliquorum deorum metamorphosi comparet. Qui quid irati faciant, non libet commemorare, sed quibus quammaxime propitii sunt, eos solent in arborem, in avem, in cicadam aut etiam in serpentem transformare, quasi vero non istud ipsum sit perire, aliud fieri. Ego vero hominem eundem optimae ac felicissimae vitae parti restituo. Quod si mortales prorsus ab omni sapientiae commercio temperarent ac perpetuo mecum aetatem agerent, ne esset quidem ullum senium, verum perpetua iuventa fruerentur felices.

An non videtis tetricos istos et vel philosophiae studiis vel seriis et ardui [415] addictos negociis, plerunque [38] priusquam plane iuvenes sint, iam consenuisse, videlicet curis et assidua acrique cogitationum agitatione sensim spiritus et succum illum vitalem exhauriente? Cum contra Moriones mei pinguiculi sint et nitidi et bene curata cute, plane χοῖροι, quod aiunt, Ἀκαρνάνιοι, nunquam profecto senectutis incommodum ullum sensuri, nisi nonnihil, ut fit, sapientum contagio inficerentur. Adeo nihil patitur hominum vita omni ex parte beatum esse.

Accedit ad haec vulgati proverbii non leve testimonium, quo dictitant stulticiam unam esse rem, quae et iuventam alioqui fugacissimam remoretur et improbam senectam procul arceat. Ut non temere de Brabantis populari sermone iactatum sit, cum caeteris hominibus aetas prudentiam adferre soleat, hos quo propius ad senectam accedunt, hoc magis atque magis stultescere. Atqui hac gente non est alia vel ad communem vitae consuetudinem festivior vel quae minus sentiat senectutis tristitiam. His quidem ut loco, ita et vitae instituto confines sunt Hollandi mei – cur enim non meos appellem usqueadeo studiosos mei cultores, ut inde vulgo cognomen emeruerint? Cuius illos adeo non pudet, ut hinc vel praecipue sese iactitent.

Eant nunc stultissimi mortales, et Medeas, Circes, Veneres, Auroras, et fontem nescio quem requirant, quo sibi iuventam restituant, cum id sola praestare et possim et

soleam. Apud me succus est ille mirificus, quo Memnonis filia Tithoni avi sui iuventam prorogavit. Ego sum Venus illa, cuius favore Phaon ille repubuit, ita ut a Saphone tantopere [40] deamaretur. Meae sunt herbae si quae sunt, mea precamina, meus ille fons, qui non solum revocat elapsam adolescentiam, sed, quod est optabilius, perpetuam servat. Quod si omnes huic sententiae subscribitis, adolescentia nihil esse melius, senectute nihil detestabilius, quantum mihi debeatis videtis opinor, quae tantum bonum retineam, tanto excluso malo.

Sed quid adhuc de mortalibus loquor? Coelum omne lustrate et mihi meum nomen opprobret licebit quicumque volet, si quem omnino deorum reppererit non insuavem et aspernabilem, nisi meo numine commendetur. Etenim cur semper ephebus et comatus Bacchus? Nempe quia vecors ac temulentus, [416] conviviiis, saltationibus, choreis, lusibus, vitam omnem transigens, ne tantulum quidem habet cum Pallade commercii. Denique tantum abest, ut sapiens haberi postulet, ut ludibriis ac iocis coli gaudeat. Neque proverbio offenditur, quod illi fatui cognomentum attribuit, id est huiusmodi: Μορύχου μωρότερος. Porro Morycho nomen verterunt, quod illum pro templi foribus sedentem musto ficisque recentibus agricolarum lascivia consueverit oblinere. Tum autem quid non scommatum in hunc vetus iacit comoedia? O insulsum, inquiunt, deum et dignum qui ex inguine nasceretur. At quis non malit hic

fatuus et insulsus esse, semper festivus, semper pubescens, semper omnibus lusus ac voluptatem adferens, quam vel ἄγκυλόμητις ille Iupiter omnibus formidabilis, vel Pan suis [42] tumultibus omnia senio vitians, vel favillis oppletus Vulcanus ac semper officinae laboribus squalidus, aut Pallas etiam ipsa, sua Gorgone et hasta terribilis καὶ ἄεὶ ἐνορμῶσα δριμύ. Cur semper puer Cupido? Cur? nisi quia nugator est καὶ μηδὲν ὕγιές neque facit neque cogitat? Cur aureae Veneri semper vernat sua forma? Nimirum quia mecum habet affinitatem, unde et patris mei colorem vultu refert, atque hac de causa est apud Homerum χρυσῇ Ἀφροδίτῃ. Deinde perpetuo ridet, si quid modo poetis credimus aut horum aemulis statuariis. Quod numen unquam religiosius coluere Romani quam Florae, omnium voluptatum parentis? Quanquam si quis etiam tetricorum deorum vitam diligentius requirat ab Homero reliquisque poetis, reperiet stulticiae plena omnia. Quid enim attinet reliquorum facta commemorare, cum Iovis ipsius fulminatoris amores ac lusus probe noritis? Cum severa illa Diana oblita sexus nihil aliud quam venetur, Endymionem interim deperiens?

Verum illi sua facinora a Momo audiant malim, a quo saepius quondam audire solebant; sed hunc nuper irati una cum Ate in terras praecipitem dederunt, quod sapientia sua felicitati deorum importunus obstreperet. Neque mortalium ullus exulem dignatur hospitio, tantum abest ut illi in

principum aulis sit locus, in quibus tamen mea Κολακία primas tenet, cui cum Momo non magis convenit quam cum agno lupis. Itaque sublato illo, iam multo licentius ac suavius nugantur dii, vere ῥᾶον ἄγοντες, ut inquit [44] Homerus, nullo videlicet censore. Quos enim non praebet iocos ficulnus ille [417] Priapus? Quos non ludos exhibet furtis ac praestigiis suis Mercurius? Quin et Vulcanus ipse in deorum conviviiis γελωτοποίηον agere consuevit, ac modo claudicatione, modo cavillis, modo ridiculis dictis exhilarare computationem. [418] Tum et Silenus ille senex amator, τὴν κόρδακα saltare solitus, una cum Polyphemo τὴν τρετανελό, Nymphis τὴν γυμνοποδίαν saltantibus. Satyri semicapri Atellanas agitant. Pan insulsa quapiam cantiuncula risum [417] omnibus movet, quem ita malunt quam ipsas audire Musas, praecipue cum iam nectare coeperint madere. Porro quid ego nunc commemorem, quae probe poti dii post convivium agitent? Adeo me Hercle stulta, ut ipsa nonnunquam a risu temperare nequeam. At satius est in his Harpocratis meminisse, ne forte nos quoque Corycaeus aliquis deus auscultet ea narrantes, quae ne Momus quidem impune proloquutus est.

Sed iam tempus est, ut ad Homericum exemplar relictis coelitibus vicissim in terram demigremus, quamque ibi nihil laetum aut felix sit nisi meo munere dispiciamus. In primis videtis, quanta providentia natura parens et humani generis opifex illud caverit, ne usquam deesset stulticiae

condimentum? Etenim cum Stoicis definitioribus nihil aliud sit sapientia quam duci ratione, contra stulticia affectuum arbitrio moveri, ne plane tristis ac tetrica esset [46]

hominum vita, Iupiter quanto plus indidit affectuum quam rationis? Quasi semiunciam compares ad assem. Praeterea rationem in angustum capitis angulum relegavit, reliquum omne corpus perturbationibus reliquit. Deinde duos quasi tyrannos violentissimos uni opposuit: iram quae [418]

praecordiorum arcem obtinet atque adeo ipsum vitae fontem, cor, et concupiscentiam, quae ad imam usque pubem latissime imperium occupat. Adversus has geminas copias quantum valeat ratio, communis hominum vita satis declarat, cum illa, quod unum licet, vel usque ad ravim reclamationat et honesti dictat formulas, verum hi laqueum regi suo remittunt multoque odiosius obstrepunt, donec iam ipse quoque fessus ultro cedit ac manus dat.

Caeterum quoniam viro administrandis rebus nato plusculum de rationis unciola erat aspergendum, ut huic quoque pro virili consuleret, me hic sicut in caeteris in consilium adhibuit moxque consilium dedi me dignum: nempe uti mulierem adiungeret, animal videlicet stultum quidem illud atque ineptum, verum ridiculum et suave, quo convictu domestico virilis ingenii tristitiam sua stulticia condiret atque edulcaret. Nam quod Plato dubitare videtur, utro in genere ponat mulierem, rationalium animantium an brutorum, nihil aliud voluit quam insignem eius sexus

stulticiam indicare. Quod si qua forte mulier sapiens haberi voluerit, ea nihil aliud egerit quam ut bis stulta sit, perinde quasi bovem aliquis ducat ad ceroma, invita reluctantequae, ut aiunt, Minerva. Conduplicat enim vitium, quisquis [48] contra naturam virtutis fucum inducit atque alio deflectit ingenium. Quemadmodum iuxta Graecorum proverbium *simia semper est simia*, etiam si purpura vestiatur, ita mulier semper mulier est, hoc est stulta, quamcunque personam induerit.

Neque vero mulierum genus usque adeo stultum arbitror, ut eam ob rem mihi succenseant, quod illis, et ipsa mulier et Stulticia, stulticiam attribuam. Etenim si rem recta reputent via, hoc ipsum stulticiae debent acceptum ferre, quod sint viris multis calculis fortunatiores. Primum formae gratia, quam illae merito rebus omnibus anteponunt cuiusque praesidio in tyrannos etiam ipsos tyrannidem exercent. Alioqui undenam horror ille formae, hispida cutis et barbae sylvae, plane senile quiddam in viro, nisi a prudentiae vicio, cum foeminarum semper laeves malae, vox semper exilis, cutis mollicula quasi perpetuam quandam adolescentiam imitentur? Deinde quid aliud optant in hac vita quam ut viris quammaxime placeant? Nonne huc spectant tot cultus, tot fuci, tot balnea, tot compturae, tot unguenta, tot odores, tot componendi, pingendi fingendique vultus, oculos, et cutem artes? Iam num alio nomine viris magis commendatae sunt quam

stulticiae? [419] Quid enim est, quod illi mulieribus non permittunt? At quo tandem autoramento nisi voluptatis? Delectant autem foeminae non alia re quam stulticia. Id esse verum non ibit inficias, quisquis secum reputarit, quas vir cum muliere dicat ineptias, [50] quas agat nugas, quoties foeminea voluptate decreverit uti. Habetis igitur primum et praecipuum vitae oblectamentum, quo fonte proficiscatur.

Sed sunt nonnulli, cum primis autem senes, bibaces quidem illi magis quam mulierosi, qui summam voluptatem in computationibus constituunt. Equidem an sit ullum lautum convivium, ubi mulier non adsit, viderint alii. Illud certe constat, citra stulticiae condimentum nullum omnino suave esse. Adeo ut si desit, qui seu vera seu simulata stulticia risum moveat, γελωτοποίησον quempiam vel mercede conductum accersant aut ridiculum aliquem parasitum adhibeant, qui ridendis, hoc est, stultis dicteriis silentium ac tristitiam computationis discutiat. Quorsum enim attinebat tot bellariis, tot lauticiis, tot cupediis onerare ventrem, nisi et oculi pariter et aures, nisi totus animus risu, iocis, leporibus pasceretur? At istiusmodi tragematum ego sum architectrix unica. Quanquam illa ipsa iam in conviviis solemnia, regem sortiri talis, lusitare tesseris, philotesiis invitare, certare συμπεριφορᾷς, ad myrtum canere, saltare, gesticulari, non a septem Graeciae sophis, verum a nobis ad humani generis salutem reperta sunt. Atqui omnium huiusmodi rerum ea natura est, ut quo

plus habeant stulticiae, hoc plus conferant vitae mortalium, quae si tristis sit, ne vita quidem appellanda videatur. Tristis autem evadat oportet, nisi cognatum taedium hoc genus oblectamentis absterseris.

Sed erunt fortassis qui hoc quoque voluptatis genus negligant et in amicorum charitate et consuetudine [52] acquiescant, amicitiam dictitantes unam rebus omnibus anteponendam, quippe rem usqueadeo necessariam, ut nec aer nec ignis nec aqua magis. Rursum adeo iucundam, ut qui hanc de medio sustulerit, solem sustulerit, adeo denique honestam, si quid tamen hoc ad rem pertinet, ut nec ipsi philosophi vereantur eam inter praecipua bona commemorare. Sed quid, si doceo me huius quoque tanti boni et [420] puppim esse et proram? Docebo autem non crocodilitis aut soritis, ceratinis aut aliis id genus dialecticorum argutiis sed pingui, quod aiunt, Minerva rem digito propemodum ostendam. Age, connivere, labi, caecutire, hallucinari in amicorum vitiis, quaedam etiam insignia vitia pro virtutibus amare mirarique, an non stulticiae videtur affine? Quid cum alius exosculatur naevum in amica, alium delectat polypus Agnae, cum filium strabonem apellat petum pater, quid, inquam, hoc est nisi mera stulticia? Clament terque quaterque stulticiam esse: atqui haec una stulticia et iungit, iunctos et servat amicos. De mortalibus loquor, quorum nemo sine vitiis nascitur, optimus ille est qui minimis urgetur: cum interim inter

sapientes istos deos aut omnino non coalescit amicitia aut tetrica quaedam et insuavis intercedit, nec ea nisi cum paucissimis (nam cum nullis dicere religio est) propterea quod maxima pars hominum desipit, imo nullus est, qui non multis modis deliret, et non nisi inter similes cohaeret necessitudo. Quod si quando inter saevos istos coierit mutua benevolentia, ea [54] certe haudquaquam stabilis est nec admodum duratura, nimirum inter morosos et plus satis oculatos, ut qui in amicorum vitiis tam cernunt acutum quam aut aquila aut serpens Epidaurius; at ipsi in propriis vitiis quam lippiunt et quam non vident manticham in tergo pendentem! Itaque cum ea sit hominum natura, ut nullum ingenium reperiatur non magnis obnoxium vitiis, adde tantam animorum ac studiorum dissimilitudinem, tot lapsus, tot errata, tot casus vitae mortalis, quo pacto vel horam constabit inter Argos istos amicitiae iucunditas nisi accesserit ea quam mire Graeci εὐήθειαν appellant, hanc seu stulticiam seu morum facilitatem veritas licebit. Quid autem? An non Cupido ille omnis necessitudinis autor et parens, prorsum oculis captus est, cui quemadmodum τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται, itidem inter vos quoque efficit, ut suum cuique pulchrum videatur, ut cascus cascum, perinde ut pupus pupam deamet. Haec passim et fiunt et ridentur, sed tamen haec ridicula iucundam vitae glutinant copulantque societatem.